

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-54>

**LEXICOGRAPHIC REPRESENTATION
OF THE CONCEPT NATIONALISMUS IN MODERN GERMAN**

**ЛЕКСИКОГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ
NATIONALISMUS У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**

Rys L. F.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
German Philology
Lesya Ukrainka Volyn National
University
Lutsk, Ukraine*

Рись Л. Ф.

*кандидат філологічних наук,
доцент,
доцент кафедри німецької філології
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Концепт NATIONALISMUS / НАЦІОНАЛІЗМ відігравав і відіграє велику роль для багатьох народів, бере початок від історії утворення націй та має неоднозначне тлумачення у різних лінгвокультурних спільнотах. Амбівалентність концепту NATIONALISMUS спонукала нас до дослідження його структури, основних ознак та сприйняття у європейській спільноті через призму німецької мови та культури.

Аналіз мовних засобів, які вербалізують концепт, слугує встановленню структури концепту, його універсальних і національно специфічних ознак, обумовлених особливостями історичного та культурного розвитку певного етносу. Актуальність наукової розвідки пояснюється інтересом наукового загалу до концептосфери етносу як упорядкованої сукупності концептів та відсутністю аналізу концепту NATIONALISMUS як невід'ємного складника концептуальної та мовної картин світу німецької лінгвоспільноти. Мета дослідження полягає у характеристиці концепту NATIONALISMUS крізь призму взаємозв'язку мови та мислення, досягнення поставленої мети передбачає аналіз мовних засобів об'єктивації концепту NATIONALISMUS у сучасній німецькій мові та визначення основних ознак концепту на основі аналізу даних лексикографічних джерел.

Для встановлення основних ознак концепту NATIONALISMUS проаналізовано значення ключового слова концепту в п'яти тлумачних словниках: Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache (DWDS) [2], Duden [1], PONS [6], Wahrig [7], Langenscheidt Fremdwörterbuch [3] та

на інтернет-ресурсах Wortbedeutung.info (WBI) [8] та Wikipedia [5]. Лексикографічні джерела як достовірні джерела інформації про структуру значення слова-вербалізатора концепту містять основні ознаки позначуваного явища, які входять до колективної свідомості лінгвоспільноти, а тому дають змогу встановити основні ознаки концепту, які утворюють понятійний ядерний компонент його структури.

У результаті аналізу словникових дефініцій лексеми *Nationalismus* було виокремлено основні її значення, які розглядаємо як об'єктивацію основних ознак концепту NATIONALISMUS:

- перебільшена національна самосвідомість (Duden, Wahrig); спосіб мислення, при якому власна нація вважається кращою і важливішою ніж інші нації (PONS); переоцінювання власної нації при ігноруванні незалежності та права на існування інших націй (Langenscheidt);

- ідеологія та політика переоцінювання власної нації та зневаги інших націй (DWDS); політична ідеологія, зосереджена на славі, благополуччі, владі та, як правило, також вишості власної нації (wortbedeutung.info).

Як бачимо, таке тлумачення концепту має негативний оцінний компонент, адже імплікує негативне ставлення, зневагу до інших націй. Не зважаючи на те, що поняття націоналізму у свій час сприяло створення багатьох національних держав, історія має багато прикладів, коли безмірне звеличення власної нації поєднувалося із ненавистю до інших народів та призводило до голокосту та воєн. Яскравим прикладом цього є ідеологія націонал-соціалізму в Німеччині, яка у поєднанні із так званою біологічною концепцією раси стала основним чинником геноциду проти єврейського населення. Тобто, негативна конотація концепту NATIONALISMUS у німецькій картині світу має своє підґрунтя, що опирається на історію та ідеї і погляди сучасної глобалізованої Європи, частиною якої є Німеччина. Сьогодні у час розвитку процесів глобалізації та інтенсивного розвитку міжкультурної взаємодії націоналізм розглядається також як ідеологія, що сприяла інтенсифікації та стала новою формою розмежування між європейським та позаєвропейським суспільствами та культурами у другій половині 19-го і першій половині 20-го століть [4, с. 96].

Застосування лексеми *Nationalismus* із відносно нейтральною конотацією можливе і в німецькій мові, що зафіксовано у Вікіпедії та чотирьох словниках. Але, як зазначено у словнику Duden, таке розуміння позначуваного концепту зустрічається рідко і стосується

в основному націй, що не сформували власної держави: пробудження самосвідомості нації, яка намагається створити власну державу (Duden, Langenscheidt); сильне почуття приналежності до нації, яке пов'язане також із бажанням заснувати власну державу (Pons); ідеологія, спрямована на ідентифікацію та солідаризацію всіх членів нації та об'єднання останніх у суверенну державу (Wikipedia). Таке трактування стосується несформованої або ж недостатньо сформованої національної свідомості поневолених народів, які дуже часто входять чи довгий час входили до складу певних імперій. У той же час ці імперії не зацікавлені у формуванні національної свідомості у поневолених етносів і процес становлення їхньої національної самосвідомості та державності може бути представлений як вияв радикального націоналізму, пов'язаного із ненавистю та ворожими діями по відношенню до інших націй.

Саме таке трактування цього концепту у його радикальному прояві вийшло сьогодні на перше місце у німецькій картині світу, що підкріплене також частим поєднаннями лексеми *Nationalismus* із прикметниками *engstirnig, übersteigert, aggressiv*. Німеччина є сьогодні багатокультурною країною, яка проводить політику толерантного ставлення до інших культур та категорично засуджує расистські і шовіністичні погляди, часто зараховуючи до таких і націоналістичні: “*Am 80. Jahrestag der Reichspogromnacht hat Bundespräsident Frank-Walter Steinmeier vor einem “neuem, aggressiven Nationalismus“ gewarnt*” (www.merkur.de, 09.08.2019). Таке тлумачення концепту NATIONALISMUS перегукується із поняттями, які у Вікіпедії названі *Ultranationalismus, radikaler Nationalismus, extremer Nationalismus, Hypernationalismus* та однозначно вказують на радикальні екстремістські переконання.

Однак присутність амбівалентності концепту NATIONALISMUS у німецькій картині світу прослідковуємо і в словниках синонімів німецької мови. Так, словник DWDS подає дві групи синонімів, до яких входить поняття *Nationalismus*, одна з яких фіксує такі синоніми, як національна гордість, патріотизм, любов до батьківщини тощо: *Nationalbewusstsein, Nationalgefühl, Nationalstolz, Patriotismus, Staatsgesinnung, Vaterlandsliebe*; інша ж наближає поняття націоналізму до шовінізму: *(übersteigertes) Nationalismus, Chauvinismus, Hurra-Patriotismus, Jingoismus, exklusiver Nationalismus*.

Отже, концепт NATIONALISMUS проявляє атрибути амбівалентності у німецькій картині світу, однак основні його ознаки, закріплені усіма словниками сучасної німецької мови, пов'язані із негативним

сприйняттям цього концепту. Зафіксовані словниками значення лексеми-вербалізатора концепту свідчать, що у німецькій картині світу встановилося значення, яке відповідає надмірній формі прояву національної самосвідомості або ж ідеології, котра передбачає переоцінювання власної нації та ворожість і зневагу по відношенню до інших націй.

Література:

1. DUDEN – Onlinewörterbuch. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Nationalismus> (дата звернення: 18.07.2022)
2. DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. URL: <https://www.dwds.de/wb/Nationalismus> (дата звернення: 18.07.2022)
3. Langenscheidt. Fremdwörterbuch. URL: <https://de.langenscheidt.com/fremdwoerterbuch/nationalismus#Nationalismus> (дата звернення: 20.07.2022)
4. Lüsebrink H.-J. Interkulturelle Kommunikation : Interaktion. Fremdwahrnehmung. Kulturtransfer. Stuttgart. Weimar : Metzler Verlag, 2008. 213 S.
5. Nationalismus. *Wikipedia* : Die freie Enzyklopedie. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Nationalismus#Inklusiver_vs._exklusiver_Nationalismus (дата звернення: 20.07.2022)
6. PONS Bedeutungswörterbuch. URL: <https://ru.pons.com/> (дата звернення: 18.07.2022)
7. Wahrig Fremdwörterlexikon. URL: <https://www.wissen.de/fremdwort/nationalismus> (дата звернення: 20.07.2022)
8. Wortbedeutung.info. Wörterbuch. URL: <https://www.wortbedeutung.info/Nationalismus/> (дата звернення: 18.07.2022)